Muistiliitto ry

Sosiaali- ja terveysvaliokunnalle

HE 231/2021 Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi sosiaalihuoltolain ja ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveyspalveluista annetun lain muuttamisesta sekä niihin liittyviksi laeiksi

Muistiliitto kiittää mahdollisuudesta lausua yllä mainitusta lakimuutosehdotuksesta.

Esityksen keskeisenä tavoitteena on vahvistaa kotihoidon resursseja ja laatua, kehittää asumisen välimuotoisia ratkaisuja ja palvelujärjestelmää, tehostaa omavalvontaa ja vanhuspalvelujen johtamista sekä ottaa käyttöön teknologisia ratkaisuja iäkkäiden henkilöiden kotiin annettavissa palveluissa. Tavoitteena on myös selkeyttää tehostetun palveluasumisen ja muun palveluasumisen välistä eroa sekä asiakkaan hoidon ja huolenpidon tarpeisiin vastaavien sosiaalihuoltolain palvelujen kokonaisuutta. Kotiin annettavia palveluja ja asumispalveluja koskevat sosiaalihuoltolain säännökset ehdotetaan uudistettavaksi.

Muistiliitto ry edustaa lakiesitysten näkökulmasta keskeisiä ryhmiä eli muistisairaita ihmisiä ja heidän läheisiään.

Laki sosiaalihuoltolain muuttamisesta

14 § Tuen tarpeisiin vastaavat sosiaalipalvelut

Muistiliitto näkee myönteisenä, että tuen tarpeisiin vastaavia sosiaalipalveluita uudistettaessa on huomioitu asumispalveluiden kehittämisen tarve sekä perinteisten kotiin vietävien palveluiden osalta tukimuotojen riittämättömyys.

19 § Tukipalvelut

Kotiin vietävien palveluiden tuottaminen eri ammattiryhmien toimesta lisää kotona käyvien eri henkilöiden määrää ja tämä nähdään erityisesti muistisairaan henkilön kohdalta ongelmallisena ja mahdollisesti pelkotiloja lisäävänä tekijänä. Alan vetovoiman kannalta on positiivista, että työntekijät voivat toteuttaa kotihoidossa omaa ammatillista osaamistaan. Työvuorosuunnittelulla tulisi kuitenkin pyrkiä mahdollistamaan samojen henkilöiden käynti samojen asiakkaiden luona. Tämä tukisi etenkin muistisairaan henkilön arjen ja kotona-asumisen sujumista. Kotihoidon työvuorosuunnittelua asiakkaan kokeman pysyvyyden näkökulmasta on kokeiltu käytännössä kunnissa ja kuntayhtymissä ja se on ainakin osittain toteutettavissa niin haluttaessa.

Muistiliitto haluaa myös kiinnittää huomiota tukipalveluiden ja omaishoidon keskinäiseen suhteeseen. Tukipalvelut eivät saa poissulkea tai rajata muita tukimuotoja, joilla tuetaan kotona asumista. Muistiliitto haluaa myös kiinnittää huomiota siihen, että tukipalvelut eivät aina ole ensisijaisia vaan esimerkiksi omaishoitotilanteissa muut tuen muodot kuten kotihoito tai turva-avustajapalvelu voivat tulla kyseeseen ensisijaisena tukimuotona. Omaishoitajien tuen toteutumiseen tulee kiinnittää erityistä huomioita lainsäädäntöuudistuksen ohella, sillä omaishoitajien jaksamisen turvaaminen on ensiarvoisen tärkeää kotona asumisen mahdollistamisessa. Lainsäädännön toimeenpanossa olisi myös kiinnitettävä huomiota siihen, että merkittävä osa omaistaan hoitavista ei ole kunnan sopimusomaishoitajia ja myös heidät tulisi huomioida ja heille tulee tarjota tukea arjessa jaksamisen turvaamiseksi.

19 a § Kotihoito

Muistiliitto näkee tärkeänä esitykseen sisällytettyä kirjausta siitä, etteivät kotiin vietävät palvelut rajaudu vain kotiin vaan asiakkaan tulee päästä myös kodin ulkopuolelle kotihoidon työntekijän tukemana. Muistisairaalla tulee olla oikeus harrastaa itselleen mieleisiä asioita kodin ulkopuolella. Myös ikäihmisten perhehoidon kehittäminen tulee nähdä osana kokonaisuutta (niin kotihoidon tukena kuin pysyvänä kotina) ja tähän tulisi kiinnittää erityistä huomioita osana uudistusprosessia.

Muistiliitto näkee myönteisenä, että kotihoito mahdollistetaan henkilön tarpeen mukaan vuorokaudenajasta riippumatta. Muistiliitto haluaa kuitenkin muistuttaa, että muistisairailla henkilöillä sairaus on etenevä ja henkilön toimintakyky omaehtoiseen avun kutsumiseen voi muuttua nopeastikin. Muistisairas henkilö ei välttämättä hyödy täysimääräisenäkään kotiin vietävistä tukipalveluista, mutta voi sairauden edetessä tarvita ympärivuorokautista seurantaa vaaratilanteiden välttämiseksi. Kun kotiin annettavat palvelut eivät enää riitä, ei kynnys siirtyä ympärivuorokautisen hoidon ja hoivan piiriin saa olla liian korkea. Muistisairailla henkilöillä sairauden tunne voi olla alentunut, joten tarvitaan tiivistä yhteistyötä sekä eri toimijoiden ja läheisten kuulemista, jotta arviot oikeasta ja turvallisesta asumisesta voidaan tehdä. Erityisesti yksin asuvien muistisairaiden kohdalla tarvitaan jatkuvaa seurantaa ja tilanteen arvioimista.

19 b § Turva-auttamispalvelu

Hallituksen esityksessä turva-auttamispalvelun nimeä tarkennettiin ja kokonaisuus eriytettiin omaksi pykäläkseen. Hallitukseen esitykseen tehdyt muutokset ja tarkennukset ovat selkiyttäneet tarjottavaa palvelua. Muistiliitto näkee tärkeänä, että asiakkaan tahtoa asua kotona kunnioitetaan, mutta myös sitä, jos hän kokee sen itselleen vaikeana ja turvattomana asumismuotona palveluista huolimatta.

Muistisairaus on etenevä neurologinen sairaus, joka rappeuttaa aivoja ja vaikuttaa kognitiiviseen toimintakykyyn. Edetessään sairaus heikentää laaja-alaisesti yksilön kykyä selviytyä itsenäisesti arjen tilanteissa. Hallituksen esitykseen on täsmennetty turvalaitteen soveltuvuuden tarkistamista ja yksilöllisyyttä, mutta esityksessä ei tuoda esille arvioidaanko henkilön kykyä käyttää turvalaitetta säännöllisesti. Etenevät sairaudet, kuten muistisairaudet, vaativat tilanteen ja toimintakyvyn muutosten seuraamista. Kaikilla muistisairailla ei ole kykyä hälyttää itsenäisesti apua tai henkilön kyky käyttää turvalaitteita voi heikentyä hyvinkin nopeasti sairauden edetessä. Muistiliitto haluaakin korostaa, että henkilökunnalla tulee olla ymmärrys eri asiakasryhmistä ja heidän avun- ja ohjaamisen tarpeistaan.

Muistiliitto näkee positiivisena ja asiakkaan näkökulmasta turvallisimpana sen, että turva-auttaja on sotealan ammattihenkilö. Mikäli henkilölle ei pystytä tarjoamaan turva-auttajapalvelua kotiin, tulee henkilön asuminen turvata muilla ratkaisuilla (ympärivuorokautinen palveluasuminen).

Päivätoiminta

Muistiliitto esittää, että ikääntyneille henkilöille ja työiän ylittäneille vammaisille tarjottava päiväaikainen toiminta tulisi lisätä sosiaalihuoltolain perusteella tukipalveluita koskevan 19 §:n alle. Myös päivätoiminnan sisältöä ja laatua tulisi avata perusteluteksteissä paremmin. Muistiliitto haluaa kiinnittää huomioita päiväaikaisen toiminnan merkitykseen osana kotona asumisen tukemista. Palveluiden selkeästi painottuessa kotihoitoon ja omaishoitajien varaan, olisi päivätoiminnan mahdollistaminen ikääntyville oleellinen ja jopa välttämätön osa omaishoitajien jaksamisen tukemista.

21 b § Yhteisöllinen asuminen

Yhteisöllisellä asumisella tarkoitetaan hyvinvointialueen järjestämää asumista esteettömässä ja turvallisessa asumisyksikössä, jossa henkilön hallinnassa on hänen tarpeitaan vastaava asunto ja jossa asukkaille on tarjolla sosiaalista kanssakäymistä edistävää toimintaa. Muistiliitto näkee positiivisena, että lainvalmistelussa huomioidaan aiempaan paremmin asumisen yksilölliset tarpeet ja mahdollistetaan monimuotoiset asumisratkaisut. Lakia toimeenpantaessa yhteisölliseen asumiseen liittyvät maksut ja hinnoittelu tulee kuitenkin tuoda asiakkaalle ja hänen läheiselleen selkeästi esille. Palveluista kerrottaessa on käytettävä selkokielistä materiaalia, mutta myös terminologian selkeyteen ja yhdenmukaisuuteen tulee kiinnittää erityistä huomiota, jotta asiakkaat ymmärtävät mitä palvelut tarkoittavat ja mitä se heiltä edellyttää.

21 c § Ympärivuorokautinen palveluasuminen

Muistiliitto näkee positiivisena uuteen esitykseen tuodun termin ympärivuorokautisesta palveluasumisesta. Termi on edeltäjäänsä selkeämpi ja kuvastaa paremmin palvelun luonnetta.

Ympärivuorokautista palveluasumista järjestetään henkilön tarpeen mukaan pitkäaikaisesti tai lyhytaikaisesti. Lyhytaikainen ympärivuorokautinen palveluasuminen voi olla tilapäistä tai säännöllisesti toistuvaa. Muistiliitto haluaa korostaa perustelutekstien merkitystä lain tulkintojen muodostumiseen. Mikäli kotiin vietävät palvelut eivät vastaa asiakkaan tarpeisiin, pysyvien ympärivuorokautisten palveluasumisen päätösten sijaan asiakkaan lyhytaikaista hoiva-asumista ei tulisi voida pitkittää myöntämällä vain lyhytaikaista ympärivuorokautista palveluasumista. Muistisairaalle henkilölle paikan vaihdokset voivat vaikuttaa toimintakykyä alentavaksi. Myös lyhytaikaisen ympärivuorokautisen palveluasumisen tulee olla muistisairaan toimintakykyä tukevaa, ei laitostavaa ja passivoivaa, jolloin omaishoitajan tilanne kotiin palattaessa kuormittuu entisestään.

Esityksen mukaan kolmantena ympärivuorokautisen palveluasumisen saannin edellytyksenä olisi, että hoitoa ja huolenpitoa tai vaativaa ammatillista hoitoa ei ole mahdollista tai henkilön edun mukaista järjestää kotihoitona, omaishoitona, perhehoitona tai muulla tavalla. Tämän edellytyksen täyttymisessä painotetaan palvelutarpeen arvioinnin merkitystä, jotta ympärivuorokautiseen palveluasumiseen pääsevät ne, joille tämä palvelu on paras vaihtoehto. Muistiliitto esittää, että perustelutekstissä tarkennetaan sitä, että henkilön etua määriteltäessä on kuultava asiakasta ja muistisairaan ihmisen kohdalla myös omaista tai läheistä.

46 b § Kotikäyntien suunnittelu ja kotihoidon toteuttaminen

Muistiliitto yhtyy vanhusasiavaltuutetun näkemykseen siitä, että teknologian apuna käyttämiseen liittyy ennakoimattomien riskien mahdollisuus, kuten laitteen rikkoutuminen tai verkkoyhteyden toimimattomuus ja näihin häiriötilanteisiin varautumisesta tehtäisiin lakiin kirjaus (19 a § ja 46 §), joka velvoittaisi palvelujen järjestämisvastuussa olevaa ja palvelujen toteuttajaa tekemään häiriötilanteissa toimimissuunnitelman. Muistiliitto myös kannattaa vanhusasiavaltuutetun näkemystä siitä, että etäyhteyksin toteuttavasta kotihoidosta 46 § kirjattaisiin myös, että näistä ei saa koitua asiakkaalle lisäkuluja.

Teknologian hyödyntäminen kotihoidossa

Lakiin on ajateltu lisättävä 46 b § teknologian käytöstä kotihoidossa. Ehdotuksessa tuodaan esille, että teknologian mahdollisuudet vastata iäkkäiden asiakkaiden palvelutarpeisiin on aiheellista selvittää palvelutarpeiden arvioinnin yhteydessä. Etenevissä sairauksissa, kuten muistisairauksissa, henkilön toimintakyky voi muuttua ja palvelutarpeen muutoksiin tulisi pystyä reagoimaan nopeastikin. Teknologiaa hyödynnettäessä on kiinnitettävä erityistä huomioita siihen, että niiden kautta palveluita saavan asiakkaan kyky käyttää laitetta ja ymmärtää sekä noudattaa sen kautta saatuja ohjeita pitää tarkistaa säännönmukaisesti ja/tai, jos asiakkaan toiminta ja/tai ymmärryskyky vaikuttaa huonontuneen.

Muistiliitto myös esittää huolensa ammattitaitoisen kotihoidon henkilöstön riittävyydestä. Teknologian käytöllä kotihoidossa ei kuitenkaan pääsääntöisesti saisi korvata kotikäyntejä, joissa määritellyn käynnin tarkoituksen lisäksi tapaamisella on myös paljon sosiaalista merkitystä: Inhimillistä kohtaamista, johon sisältyy myös hoidon muodossa fyysistä koskettamista, ei voida korvata etäyhteydellä. Myös esimerkiksi asiakkaan ravitsemuksen tarkkailu ei aina toteudu etäyhteyksillä parhaiten. Muistisairas ihminen saattaa kertoa syöneensä, vaikka ei olisikaan tai syödä hyvin yksipuolisesti. Vajaaravitsemus heikentää nopeasti kognitiivisia kykyjä ja muuta toimintakykyä.

Yhdistäminen

Muistiliitto näkee positiivisena kehityssuunnan, jossa asiakkaan muuttuva palvelutarve huomioidaan niin ettei asiakkaan tarvitse muuttaa vaan ympäristö muuttuu ja tarvittavat palvelut pystytään tuomaan hänen luokseen. Myös omaisten ja läheisten oikeus samaan asumismuotoon nähdään perusteltuna ja hyvänä kehityssuuntana. Muistiliitto haluaa kuitenkin kiinnittää huomiota henkilöstömitoituksen ja asiakasturvallisuuden takaamisesta monimuotoisessa asumisympäristössä/yksikössä sekä palvelujen maksujen määräytymiseen niin, että ne ovat asiakkaalle selkeät ja ennakoitavat.

Laki Ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveyspalveluista annetun lain muuttamisesta

5 § Suunnitelma ikääntyneen väestön tukemiseksi

Pykälässä korostetaan, että suunnittelussa on painotettava kotona asumista ja kuntoutumista edistäviä toimenpiteitä. Muistiliitto haluaa edelleen korostaa, että kotona asumisen mahdollistuminen on yksilöllistä ja se on aina turvattava riittävin palveluin sekä omaishoitajaa tukemalla (myös muut kuin sopimusomaishoitajat).

16 § Palvelusuunnitelma

Palvelusuunnitelma tulee laatia riittävän yksityiskohtaisesti, jotta asiakkaan oikeus tarvitsemiinsa palveluihin tulee turvatuksi. Palveluntarpeita arvioidessa, seurannassa ja palveluiden toimeenpanossa tulee kuulla muistisairaita itseään ja heidän omaisiaan. Tiiviimpi omaisista muodostuva verkosto voisi tukea muistisairaan ihmisen palveluita, niiden soveltuvuuden arviointia ja toteuttamista.

Lainsäädäntöä toimeenpantaessa on kiinnitettävä erityistä huomiota palvelutarpeen arvioinnin merkitykseen ja sen säännölliseen päivittämiseen etenkin etenevien sairauksien, kuten muistisairauksien kohdalla. Palvelutarvetta arvioitaessa lähtökohtana tulee olla asiakkaan tarpeet, palveluiden on oltavia yksilölähtöisiä ja aina yksilön tarpeisiin perustuvia, ei suorituskeskeisiä tai palvelujärjestelmiin perustuvia. Tämä tulee korostumaan muun muassa muistisairailla henkilöillä, kun heille mietitään kotiin vietävien palveluiden riittävyyttä tai mahdollisen ympärivuorokautisen palveluasumisen tarvetta.

17 § Omatyöntekijä

Laissa Ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveyspalveluista täsmennettäisiin iäkkäälle henkilölle sosiaalihuoltolain mukaisesti nimetyn omatyöntekijän tehtäviä. Muistiliitto näkee, että omatyöntekijän roolissa palvelutarpeen arviointi ja seuranta korostuvat, koska iäkkäillä ihmisillä toimintakyvyn muutokset voivat olla äkillisiäkin ja palveluilla tulee olla valmius nopeasti vastata näihin muuttuviin tilanteisiin.

Muistisairaan ja läheisen näkökulmasta olisi tärkeää, että palvelun käyttäjällä olisi tiedossaan yksi yhteystieto (puhelinnumero), josta saa tarvittaessa apua asian selvittämiseen. Kun palveluita eriytyy eri tahoille, tulee palvelun käyttäjällä kuitenkin olla käytössään mahdollisimman selkeä ohjeistus avun saamiseen.

Hallituksen esitys: laki sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista annetun lain muuttamisesta

7 c § (Pitkäaikaisen ympärivuorokautisen palveluasumisen, pitkäaikaisen perhehoidon ja pitkäaikaisen laitoshoidon maksu) Muistiliitto pitää esitettyä pitkäaikaisen ympärivuorokautisen palveluasumisen ja pitkäaikaisen perhehoidon asiakkaalle ehdotettuja käyttövaroja riittämättöminä. Muistiliitto yhtyy vanhusasiavaltuutetun, SOSTE ry:n ja Vammaisfoorumin näkemyksiin siitä, että käyttövara nostettaisiin sekä perhehoidon-, että pitkäaikaisen laitoshoidon asiakkaille 250 euroon kuukaudessa.

Muut huomiot

Palveluiden saamiseen voi liittyä jatkossakin kunta- ja hyvinvointialuekohtaisia eroja. Riskinä on, että yhtenäisten ja selkeiden kriteerien puuttuessa ja resursseista johtuen kuntien ja jatkossa hyvinvointialueiden tulkinnat palveluiden myöntämisestä vaihtelevat ja sitä kautta asiakkaiden yhdenvertaisuus ei toteudu. Muistiliitto on huolissaan siitä, että heikoimmassa asemassa olevien henkilöiden oikeus saada tarpeenmukaiset, yksilölliset palvelut jäävät helposti kuntien ja / tai hyvinvointialueiden tulkintojen ja varaan.

Helsingissä 18.2.2022

Katariina Suomu
Muistiliitto ry
toiminnanjohtaja

Minna Teiska
Muistiliitto ry
kehittämispäällikkö